

DISOCIEREA MIJLOCULUI DE SĂVÂRȘIRE A INFRAȚIUNII DE OBIECTUL MATERIAL AL INFRAȚIUNII: CONOTAȚII TEORETICE ȘI PRACTICE

Artur REȘETNICOV

Catedra Drept Penal și Criminologie

Within the framework of this study, the main attention focuses on the different aspects and nuances which are assumed by the concept of crime committing mean. Especially, the crime instrument aspect that can be reached by the crime committing mean is analyzed. Based on some real criminal law regulations, there are exemplified the states when an entity or another adopts the role of the crime committing mean or of the material object of the criminal offenses. The conclusions contain the delimitation criteria of the material object of the criminal offenses from the crime committing mean.

În pofida semnificației juridico-penale de netăgăduit a mijlocului de săvârșire a infracțiunii, în Codul penal al Republicii Moldova nu există o definiție a noțiunii corespunzătoare. Deși noțiunile unor tipuri de mijloace de săvârșire a infracțiunii sunt definite. Dovada o constituie art.129 „Armele” și art.132 „Mijloacele de transport” din Codul penal.

Totodată, în textul Codului penal noțiunea „mijloc de săvârșire a infracțiunii” este utilizată în diverse contexte. Astfel, în cazul pregătirii de infracțiune (art.26 CP RM), se menționează despre procurarea, fabricarea sau adaptarea mijloacelor ori instrumentelor. În conjunctura studiului de față este de consemnat că în Codul penal al Republicii Moldova nu există reglementări de tipul art.192 din Codul penal al Albaniei [1] sau al art.176 din Codul penal al Filipinelor [2], care stabilesc răspunderea pentru producerea mijloacelor de falsificare a documentelor. Despre astfel de cazuri C.Bulai consemnează că sunt acte preparatorii, incriminate ca infracțiuni de sine stătătoare, fiind vorba despre acte determinate și univoce de pregătire a anumitor infracțiuni [3].

Într-un alt context, conform alin.(5) art.42 CP RM, se consideră complice persoana care a contribuit la săvârșirea infracțiunii prin acordare de mijloace sau instrumente, ori persoana care a promis dinainte că va tăinui mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii. În legătură cu această prevedere, M.Grama explică: „Ca mijloace și instrumente pot servi: diferite mijloace de transport, chei (șperacle), arme de foc sau albe, balonașe de gaz, substanțe otrăvitoare, medicamente etc. Această enumerare nu poate fi completă, deoarece mijloacele și instrumentele ce pot servi la săvârșirea unei infracțiuni sunt variate și pot fi diferite de la caz la caz, în dependență de circumstanțele reale ale cauzei” [4].

Referirea la mijlocul de săvârșire a infracțiunii se face nu doar în textul Codului penal, dar și în textul cu caracter oficial de altă natură. De exemplu, în pct.3 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Privind practica aplicării de către instanțele de judecată a dispozițiilor legale referitoare la confiscarea averii”, nr.40 din 27.12.1999, se menționează, printre altele: „Bunurile folosite la săvârșirea infracțiunii sunt obiectele care au servit la săvârșirea infracțiunii, fiind unul dintre mijloacele de care condamnatul s-a folosit la săvârșirea infracțiunii ... (de exemplu: șperacle, instrumente pentru spargerea ușilor..., cuțite sau arme improvizate, instrumente de vânat interzise etc.)” [5].

Observăm că în această hotărâre explicativă se utilizează sintagma „mijloacele de săvârșire a infracțiunii”. În contrast, în art.26 și 42 CP RM e folosită expresia „mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii”.

Sunt oare echivalente cele două expresii? Cu alte cuvinte, ce desemnează conjuncția „sau” din cea de-a doua expresie: 1) legătura dintre noțiuni care se exclud ca alternative sau 2) legătura dintre noțiuni sinonime care sunt interschimbabile?

În doctrina penală este exprimată opinia că instrumentul este o varietate a mijlocului de săvârșire a infracțiunii, reprezentând o entitate a lumii materiale, aplicată pentru realizarea nemijlocită a faptei infracționale [6]. Un punct de vedere similar îl exprimă C.Bulai [7]. În genere, în doctrina penală română se utilizează cvasi-unanim noțiunea „mijloc de săvârșire a infracțiunii” [8]. Deci, nu se operează o disjuncție de tipul celeia care caracterizează expresia „mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii”.

De asemenea, în literatura de specialitate ex-sovietică, unii autori definesc conceptul „mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii” ca pe un tot unitar: „metodele acțiunii (inacțiunii), componente animate sau neanimate, folosindu-se de care făptuitorul influențează asupra obiectului apărării penale” [9]; „procesele sau entitățile lumii materiale, care influențează considerabil asupra caracterului și gradului de pericol social al faptei infracționale, folosindu-se de care făptuitorul exercită un impact asupra obiectului apărării penale” [10]. Astfel, promotorii acestor puncte de vedere consideră că în sintagma „mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii” conjuncția „sau” desemnează legătura dintre noțiuni sinonime care sunt interschimbabile.

În ce ne privește, suntem de părere că în sintagma specificată conjuncția „sau” desemnează legătura dintre noțiuni care se exclud ca alternative. Ca urmare, prin „instrument de săvârșire a infracțiunii” înțelegem entitatea materială, aplicată nemijlocit pentru realizarea influențării infracționale, care reduce volumul de efort fizic sau care ajută la concentrarea forței (de exemplu: arma; obiectul folosit în calitate de armă; obiectul special adaptat pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății).

Totodată, prin „mijloc de săvârșire a infracțiunii” înțelegem entitatea, substanța sau fenomenul, ale cărui calități sunt utilizate de către făptuitor pentru săvârșirea infracțiunii (de exemplu: documentul fals; substanța radioactivă; preparatul medicamentos; preparatul chimico-farmaceutic; energia electrică; boala infecțioasă etc.).

Instrumentul e folosit pentru influențarea distructivă asupra obiectului material al infracțiunii sau asupra victimei infracțiunii, pentru a le cauza un prejudiciu material, fizic sau moral, fiind aplicat pentru realizarea nemijlocită a faptei infracționale. La rândul său, mijlocul e folosit pentru influențarea asupra obiectului infracțiunii (inclusiv asupra obiectului material al infracțiunii), contribuind la atingerea rezultatului infracțional. Sub aspect volitiv, controlul asupra instrumentului de săvârșire a infracțiunii este exercitat, în mod permanent, de conștiința și voința făptuitorului în procesul săvârșirii infracțiunii. În opoziție, mijlocul de săvârșire a infracțiunii doar „e pus în funcțiune” de către făptuitor, după care procesul de influențare asupra obiectului infracțiunii are loc în afara controlului conștient-volitiv al făptuitorului.

În legătură cu cele consemnate, atribuim noțiunea de document fals categoriei de mijloc de săvârșire a infracțiunii, și nu celei de instrument de săvârșire a infracțiunii. De aceea, pe parcursul întregului studiu (începând cu denumirea lui) se operează anume cu sintagma „mijloc de săvârșire a infracțiunii”. După această digresiune absolut necesară, să ne concentrăm atenția asupra distincției dintre mijlocul de săvârșire a infracțiunii și obiectul material al infracțiunii.

V.B. Malinin și A.F. Parfenov definesc acest concept în felul următor: „obiectul sau procesul [11], utilizat de făptuitor în vederea influențării asupra victimei sau obiectului material al infracțiunii (sublinierea ne aparține – *n.a.*), adică pentru vătămarea obiectului protecției penale” [12].

Într-un mod similar, V.I. Saharov susține: „mijlocul de săvârșire a infracțiunii influențează nu în chip direct asupra obiectului infracțiunii, dar asupra expresiei materiale a acestui obiect (adică asupra obiectului material – *n.a.*) sau asupra victimei” [13]. O viziune analoagă o exprimă A.S. Denisova [14]. Și A.V. Naumov este de părere că mijlocul de săvârșire a infracțiunii e folosit de făptuitor pentru a exercita influența asupra obiectului material al infracțiunii [15].

Așadar, obiectul material al infracțiunii nu poate fi confundat cu mijlocul de săvârșire a infracțiunii, tot așa cum factorul de influențare nu poate fi echivalat cu obiectul influențării. În caz contrar, este de neconceput însăși influențarea, deci chiar infracțiunea.

Mai există un aspect, nu mai puțin important, care se desprinde din opiniile reproduse mai sus aparținând lui V.B. Malinin și A.F. Parfenov, lui V.I. Saharov, A.S. Denisova și A.V. Naumov: existența mijlocului de săvârșire a infracțiunii se atestă numai în acele cazuri când există un obiect al influențării. De aici rezultă o altă concluzie: dacă în norma de incriminare este conturată – expres sau tacit – o entitate materială, și numai aceasta, acea entitate o reprezintă obiectul material al infracțiunii. Și nu mijlocul de săvârșire a infracțiunii. Ca exemplu de maximă relevanță poate fi prezentat cazul folosirii documentelor oficiale false, caz prevăzut de art.361 CP RM. În ipoteza dată, ce reprezintă documentele oficiale false: obiectul material al infracțiunii sau mijlocul de săvârșire a infracțiunii? În literatura de specialitate română răspunsul la această întrebare este „obiectul material al infracțiunii” [16]. Totuși, unii autori români consideră că, în ipoteza uzului de fals (similară cu cea a folosirii documentelor oficiale false), documentul fals îndeplinește concomitent rolul de obiect material al infracțiunii și de mijloc de săvârșire a infracțiunii [17]. În literatura de specialitate rusă se afirmă că, în ipoteza analizată, documentele oficiale false reprezintă: mijlocul de săvârșire a infracțiunii [18]; obiectul material al infracțiunii [19]. Considerăm că în cazul folosirii documentelor oficiale false (prevăzut la

art.361 CP RM) documentele oficiale false constituie obiectul material al infracțiunii. Nu pentru că aceasta e opinia majoritară, dar pentru că nu poate exista un factor al influențării fără un obiect al influențării. Un obiect al influențării există în cazul oricărei infracțiuni. Pentru că oricare infracțiune are un obiect juridic special. Dar nu e obligatoriu ca făptuitorul în toate cazurile să se servească de anumite mijloace pentru a exercita o influențare asupra unei entități materiale. Mai mult, aceeași entitate nu poate avea calitățile de obiect material al infracțiunii și de mijloc de săvârșire a infracțiunii. Ar reieși că o entitate se autoinfluențează, ceea ce nu pare a fi posibil.

Unii autori afirmă că mijlocul de săvârșire a infracțiunii nu își are locul în cadrul infracțiunilor săvârșite din imprudență, de aceea entitățile materiale, specificate în dispozițiile vizând asemenea infracțiuni, reprezintă, cu certitudine, obiectul infracțiunii: „metoda de săvârșire a infracțiunii este îndreptată spre atingerea altor scopuri, nelegate de vătămarea obiectului infracțiunii. De aceea, obiectele care sunt folosite la aplicarea acestor metode nu pot avea rolul de mijloace de săvârșire a infracțiunii” [20].

În ce ne privește, susținem un alt punct de vedere, sprijinit de V.I. Gurov [21], conform căruia mijlocul de săvârșire a infracțiunii e specific atât pentru infracțiunile intenționate, cât și pentru infracțiunile săvârșite din imprudență.

Aceasta ne-o demonstrează, înainte de toate, analiza prevederilor penale privind infracțiunile săvârșite din imprudență. Astfel, din examinarea art.227 „Poluarea solului” din Codul penal rezultă cu claritate că, prin intermediul produselor nocive ale activității economice ori de altă natură (substanțe nocive, îngrășăminte minerale, stimulenți de creștere a plantelor, alte substanțe chimice sau biologice) se influențează asupra solului. Cu alte cuvinte: solul este obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.227 CP RM; produsele nocive ale activității economice ori de altă natură reprezintă mijlocul de săvârșire a infracțiunii date.

Din analiza art.228 „Încălcarea cerințelor de protecție a subsolului” din Codul penal reiese că subsolul constituie obiectul material al faptei infracționale corespunzătoare. Totodată, deșeurile toxice și substanțele nocive reprezintă mijlocul de săvârșire a faptei incriminate la art.228 CP RM.

La fel, în cazul infracțiunii de poluare a apei (art.229 CP RM), apele de suprafață sau subterane formează obiectul material al infracțiunii. În același timp, apele uzate sau alte deșeuri ale întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor industriale, agricole, comunale și de altă natură reprezintă mijlocul de săvârșire a infracțiunii de poluare a apei.

În ipoteza infracțiunii de poluare a aerului (art.230 CP RM), aerul atmosferic reprezintă obiectul imaterial al infracțiunii, pe când poluanții constituie mijlocul de săvârșire a infracțiunii.

Și exemplele pot continua.

Este firesc ca despre mijloacele de săvârșire a infracțiunii să se relateze și în cazul infracțiunilor săvârșite din imprudență. Or, mijlocul de săvârșire a infracțiunii ține de aspectul exterior al infracțiunii, caracteristic oricărei fapte penale. În opoziție, imprudența ține de aspectul intrinsec al infracțiunii. Deși corelează între ele, cele două aspecte nu se exclud reciproc. Aceleași mijloace de săvârșire a infracțiunii pot fi folosite la săvârșirea celor mai diverse activități infracționale, indiferent de prevederea, dorința și producerea unor sau altor urmări prejudiciabile.

În acest sens, nu putem să nu fim de acord cu V.N. Kudreavțev, care consideră că „mijlocul de săvârșire a infracțiunii are un caracter strict obiectiv și, de aceea, se poate raporta nu doar la infracțiunile intenționate, dar și la infracțiunile săvârșite din imprudență” [22]. Într-adevăr, în cazul infracțiunilor săvârșite din imprudență, mijlocul de săvârșire a infracțiunii e utilizat nu pentru atingerea unor scopuri infracționale. El e folosit în pofida regulilor de prudență, creându-se astfel pericolul pentru valorile și relațiile sociale ocrotite de legea penală.

În concluzie, sintetizând considerentele prezentate mai sus, propunem următoarele criterii de delimitare a obiectului material al infracțiunii de mijlocul de săvârșire a infracțiunii:

- 1) obiectul material al infracțiunii ține de sistemul de referință al obiectului infracțiunii; mijlocul de săvârșire a infracțiunii e conectat la sistemul de referință al laturii obiective a infracțiunii;
- 2) obiectul material al infracțiunii este supus influențării directe din partea făptuitorului (inclusiv presupunându-se utilizarea mijlocului de săvârșire a infracțiunii); mijlocul de săvârșire a infracțiunii nu poate fi supus influențării din partea infractorului, cu atât mai puțin – influențării care presupune utilizarea obiectului material al infracțiunii;
- 3) obiectul material al infracțiunii se găsește într-o interconexiune de substanță cu obiectul juridic special al infracțiunii; mijlocul de săvârșire a infracțiunii nu se poate afla într-o atare conexiune cu obiectul juridic special al infracțiunii.

Referințe:

1. Prin „proces” se are în vedere, de exemplu, energia electrică sau termică.
2. Criminal Code of Albania // http://plosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm
3. Revised Penal Code of the Philippines. Book two (full text) // www.chanrobles.com/recisedpenalcodeofthephilippinesbook2.htm
4. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.395.
5. Grama M. Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor. - Chișinău: CEP USM, 2003, p.91.
6. Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.283-287.
7. Уголовное право. Часть Общая. - Москва: МГУ, 1993, с.132.
8. Bulai C. Op. cit., p.197.
9. Ibidem, p.175; Mitrache C. Drept penal român. Partea Generală. - București: Șansa, 1999, p.92; Ungureanu A. Drept penal român. Partea Generală. - București: Lumina LEX, 1995, p.80; Dobrinioiu V., Pascu I., Molnar I. și alții. Drept penal. Partea Generală. - București: Europa Nova, 1999, p.157.
10. Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 1999, с.251.
11. Кошанов У. Орудия и средства преступления // Тураби. - 2004. - №6. - P.23-25.
12. Малинин В.Б., Парфенов А.Ф., Объективная сторона преступления. - Санкт-Петербург: Издательство Юридического института, 2004, с.236.
13. Сахаров В.И. Средства и орудия совершения преступления и их уголовно-правовое значение. - Москва: МЮИ МВД России, 1996, с.28.
14. Денисова А.С. Отграничение орудий и средств преступления от предмета преступления, с.121-125.
15. Наумов А.В. Средства и орудия совершения преступления // Советская юстиция. - 1986. - №14. - С.24.
16. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1999, p.487; Nistoreanu Gh., Boroi A., Molnar I. și alții. Drept penal. Partea Specială. - București: Europa Nova, 1999, p.503; Nistoreanu Gh., Boroi A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.396; Toader T. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.394.
17. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I. și alții. Explicații teoretice ale Codului penal român. Vol.IV. Partea Specială. - București: Editura Academiei, 2003, p.448.
18. Гричанин И., Щиголов Ю. Квалификация подделки и использования подложных документов // Российская юстиция. - 1997. - №11. - С.37-38; Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. - Москва: Норма-Инфра-М, 1998, с.700; Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. Н.И. Ветрова и Ю.И. Ляпунова. - Москва: Новый Юрист, 1998, с.700; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева. - Москва: Норма-Инфра-М, 1998, с.741; Уголовное право Российской Федерации. Часть Особенная / Под ред. Б.В. Здравомыслова. - Москва: Юристъ, 1999, с.485.
19. Калешина О.И. Как квалифицировать изготовление и последующее использование поддельного документа // «Черные дыры» в российском законодательстве. - 2006. - №3. - С.189-190; Денисова А.С. Уголовно-правовое значение орудий и средств совершения преступления. - Оренбург: Газпромсервис, Газпромпечат, 2005, с.23.
20. Сырков С.М. Орудия преступления: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ленинград, 1973, с.53; Кругликов Л.Л. Способ совершения преступления: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Свердловск, 1971, с.5; Пономарева Н.П. Уголовно-правовое значение способа совершения преступления: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 1972, с.2.
21. Гуров В.И. Орудия и средства совершения преступления в советском уголовном праве. - Свердловск, 1983, с.5.
22. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. - Москва: Юридическая литература, 1983, с.36.

Prezentat la 01.11.2007